

המזרח התיכון-מעוז בריטי או מצודה קדמית?

(לרקע הסקירות האלה, עיין גם ב"מי ומה" שכסוף החוברת ו"מפת הנפט" שבראשה)

קפ. ב. לידל-הרט

השומה על בריטניה לקיים בידיה את המזרח-התיכון?

אין תימה שההצעה להוציא ממצרים את כל הכוחות הבריטיים זכתה באנגליקן ליחס שהיה מהול בחששות. אין בכך כדי להפתיע, לפי שתעלת-סואץ נחשבה מזמן לעורק הראשי של הקיסרות הבריטית.

במשך שנים רבות הורגלו בני העם הבריטי לחשוב על היס-התיכון כנתיב אל ארצות המזרח, כעל חבל-ההצלה שלהם (הכוונה לחבל שזורקים לטובע). בשעת-הסכנה הקודרת ביותר שלהם, ב-1940, ריפה מר צ'רצ'יל את מערכת-המגן הדלה של אנגליה עצמה, כדי לספק תגבורת להגנת מצרים. ומאז אמרו רבים, כי אכן היה זה מעשה רב בפרשת תבונתו האיטרטגית כאיש-מדינה.

בשנים שלאחר כך הוזרמה למצרים מיכסה גדלה והולכת של כוחות בריטניה וציודה, כדי להדוף את סכנת רומל ולפתח מסע-תנופה נגד י מאותו איזור. ומאחרי המלחמה ועד כה נשמעו הדיווחים של אותה נעימה מפי דובריה של הממשלה החדשה, ממשלת-הפועלים, כל פעם שדיברו על אפשרות כלשהי של התקרבות מעצמה זרה אל נתיב קיסרותי זה כעל איום לטרוף את "צינור הנשימה" של בריטניה.

ופתאום באים ואומרים לכני העם הזה, כי כוחותיהם יצאו את מצרים ואת השמירה הבלתי-אמצעית על אותו "צינור הנשימה" יניחו לעם אחר — אשר צבאו הקטן מחוסר כל נסיון בדרכי המלחמה החדשים.

הגנה מרחוק

פינויה של מצרים — פירושו, כי להבא אי אפשר יהיה ליתן סעד בריטי להגנה על תעלת-סואץ אלא מבסיסים שמחוץ לגבולות מצרים. ייתכן שבסיסים אלה יהיו בארץ-ישראל ובעבר-הירדן, בקפריסין, בסודן או בקירינאיקה. אפשר שבסיסים כאלה ייראו כמרוחקים מן הנקודה הזקוקה למגן. אך ההגנה על כל ארץ שהיא מוטב שתיערך ממרחקים, כל זמן שהכוחות המגינים ערוכים מראש לפי תגובה איטרטגית ראויה. עמדות החיפוי שיכולנו או להחזיק בהן¹ עשויות לחסום את דרכי-הגישה אל מצרים — בין ביבשה ובין בים — והלא זהו כל עיקרה של הבעיה. יציאתנו ממצרים לא היתה גורעת גריעה חמורה מיכולתנו להדוף כל נסיון-פלישה לתוכה.

אך בטחונה של מצרים עדיין איננו מבטיחה, כי אמנם נוכל להשתמש בנתיב הים אל עבר המזרח, העובר דרך תעלת-סואץ. תעלה זו עלולת-פגיעה היא גם בדרכים אחרות (לאו דווקא בפלישה — המערכת). גם לו הספיקו הכוחות המצרים לשמור עליה מפני נסיונות-חבלה הרי עלולה היא להיחסם ע"י התקפה ונחשת-פתע של כוחות-אוויר וכוחות-מוטסים אויבים; ואפילו ע"י הרעשה מטווחים

(1) דהיינו, לו היתה מתגשמת תכנית-הבסיסים לפי פירוט הארצות שהובא לעיל ע"י הקפ' לידל-הרט. אכן, גם זהו, כידוע, נושא לשיקול הסיכויים המדיניים. — המערכת.

עצומים בקלעים רקטיים, המכוננים אל מטרתם בדיוק-של-קליעה שייתכן כי יתאפשר בקרוב לגבי נשק זה.

ברור הדבר, כי הראשונה שבסכנות הללו (סכנת החבלה — המערכת) תגדל ותלך ככל שההגנה במישרין על אותה נקודה תהא תלויה בגייסות שאין לנו שליטה עליהם ושייתכן כי יהיו נוהים יותר אחרי תעמולת האויב מאשר אחרי חילותינו אנו; והוא הדין גם לגבי הסכנה השנייה (סכנת התקפה ונחיתת-הפתע מן האויר — המערכת), שכפולה ומכופלת היא בשעה שיעילותם של הגייסות-המגינים איננה ממדרגה א' בפועל ממש.

אשר לסכנה השלישית (סכנת הרעשה רקטית ממרחקים — המערכת), הרי בימינו אינה בגדר אפשרות רצינית, ואפילו יוסיפו כוזהותינו להחזיק באזורה של תעלת-סואץ, והרי מלבד סכנות ישירות מקומיות אלה, צריכים אנו להביא בחשבון גם את הסכנות המקיפות יותר, סכנות הניתוק, אשר להן צפוי נתיב-סואץ זה אל המזרח, כיון שהוא עובר דרך ארוכה בימ-התיכון הצר — אשר הוא גופו אינו אלא בחינת "תעלה" רבתי, לפי המסיבות האינטרטרגיות של ימינו.

הבאמת הכרחית היא ה"תעלה"?

במלחמה זו שנסתיימה עכשיו, לא הצלחנו לקיים את השימוש הראוי בנתיב הזה כעורק-תחבורה, אף על פי שקיימנו את ההגנה על מצרים, הרושם הוא, כי עובדת-סוד זו לא הוכרה — ולא הובאה בחשבון כל צרכה — בבירורים שמתנהלים בימים אלה בענין המזרח-התיכון שלנו.

היכולים אנו לסמוך בבטחה על ידידותן המתמידה של כל הארצות הגובלות בימ-התיכון, ועל יכולתן לעמוד בפני נסיונות להשתלט עליהן? כלומר: היכולים אנו לומר בבטחה, כי בגדר הנמנע הוא כל איום של אויב מעבר לאגפיה של אותה תעלת-סואץ? השאלות הללו, הצגתן בלבד דיה להוכיחנו את גודל הספיקות לגבי האפשרות להגן על "בטחון-חיוני" זה, ככינויו, — שלמעשה הוכח כי לא היה "חיוני" ביותר במלחמת-העולם השנייה, כיוון שבמציאות הוספנו לעמוד במלחמה זו בלי שבטחון זה יהא בידנו.

תשובה זו, בת הגסיון, מעלה שאלה נוספת מעמיקה יותר: אותו מאמץ כביר, שעשינו, ואותן הסכנות שנטלנו על עצמנו, כששלחנו מצרימה חלק כה רב מכוחותינו וממקורות-יכולתנו — כלום אי אפשר היה בלעדיהם? ההיה אותו משלוח-כוחות הכרח בלתי נמנע?

אך עם כל החשיבות ההיסטורית של השאלות הללו לגבי העבר, הרי הענין שליבונו חיוני לנו בימים אלה הוא זה: העדיין צריכים אנו לשמור שמור היטב נתיב יס-תיכוני זה מפני כל מעצמה שאפשר לראותה כאויבת-בכוח לנו — וכל זה כדי להבטיח את דרכי-הגישה להודו? אמנם, נימוק זה בעינו עומד, על כל פנים כל זמן שבטחונה של הודו מוסיף להיות בעל חשיבות אמיתית מבחינת האינטרס הבריטי, אך נימוק זה אינו דורש מאתנו כל עיקר להחזיק בתעלת-סואץ בכל מחיר, את הנתיב הימי להודו (מבחינת השימוש בו ע"י מעצמות האויבות לבריטניה, — המערכת) אפשר לחסום באותה היעילות עצמה גם בקצהו הדרומי של יס-סוף והדבר יכול להיעשות שם בהוצאות קטנות הרבה יותר, ובו בזמן חייבים אנו לעשות גם את חשבון הנפש וחשבון הרכוש שלנו. שש שנות המלחמה דילדלו את מקורות יכולתנו ורוששונו מהרבה בחינות, תוצאות הדבר נתנו בנו אותות, ועכשיו חשים אנו ביתר בהירות את גבולות יכולתנו, אם נדע, "להשתרע לפי מצענו שלאחר המלחמה", יהא לנו סיכוי טוב למדי להחליף-כוח ולהמנע מאותן סכנות חמורות שנהגנו להסתכן בהן לשעבר, אך אם לא נכלכל את מעשינו מתוך חסכון-כוחות, סופנו שנעמיק להשתבש בצרות וסכנות.

מכל הבחינות ראוי הוא רגע זה לסקירת מצבנו בכללו וחדוש בחינתם של דרכי מדינותנו הקיסרותית.

והרי שכאן מתיצבת לא שאלת מצרים בלבד, אלא גם שאלת כל המזרח-התיכון בכללו. מעמדנו בו, בכל מרחביו, הוא פריז של אותו מעשה-בראשית שעשינו, כשהחילוננו במשטר-הכיבוש במצרים; ומני אז הוסיפה מצרים להיות צירו המרכזי ומעוזו הראשי של מעמדנו זה. עכשיו, בעמדנו למשך ידנו ממצרים, מן התבונה יהיה זה אם בטרם ננהיג באיזור-ציר זה סידור חדש, הרופף מן הקודם ופחות נאמן ממנו, — נשוב ונחקור, לאור המצב החדש, מה הוא חלקנו האמתי בחבל-עולם זה בכללו; נשקול את ערך חלקנו זה לעומת האחריות והסיכון הכרוכים בכך.

כן אפשר שנביא בחשבון את העובדה, כי באותו זמן עצמו מרפים אנו את ידנו המחזיקה בהודו, ולכל היותר יכולים אנו לצפות שם, בתורת תתליף, לאיזה קשר-גומלין הרבה יותר רופף, אשר טיבו ואופיו עדיין אינם ידועים לנו.

הברירה — נתיבת-קיסרות אחרת

מה הם סעיפי ה"חובה" וה"זכות" העיקריים שבמאוננו לגבי המזרח-התיכון? הראשון שבסעיפי ה"חובה" הוא — גודלו של אותו חלק מן הסך-הכולל המצומצם של כוחותינו, הנדרש לשם קיום חיל-מצב בחבל-עולם זה. סעיף ה"חובה" השני הוא טיבן השונה והמנוגד של המדינות השונות אשר עמהן מקיימים אנו שם מגע — דבר, העושה את החבל כולו מחוסר יציבות-מדינית. סעיף ה"חובה" השלישי הוא האופן שבו מתחככים זה-בזה האינטרסים שלנו והאינטרסים של רוסיה באותו חבל, דבר שפריו "שפשוף" מתמיד — העלול להתין גצים: והרי אלה הם מאותם הגצים העשויים להביא לידי התפוצצות — היינו למלחמה. וגדולה מזו: במידה שיגדל ויגבר הסעיף השני, או השלישי, של ה"חובה", יתנפח וילך גם הראשון, בשללו חלק עוד יותר גדול מכווננו.

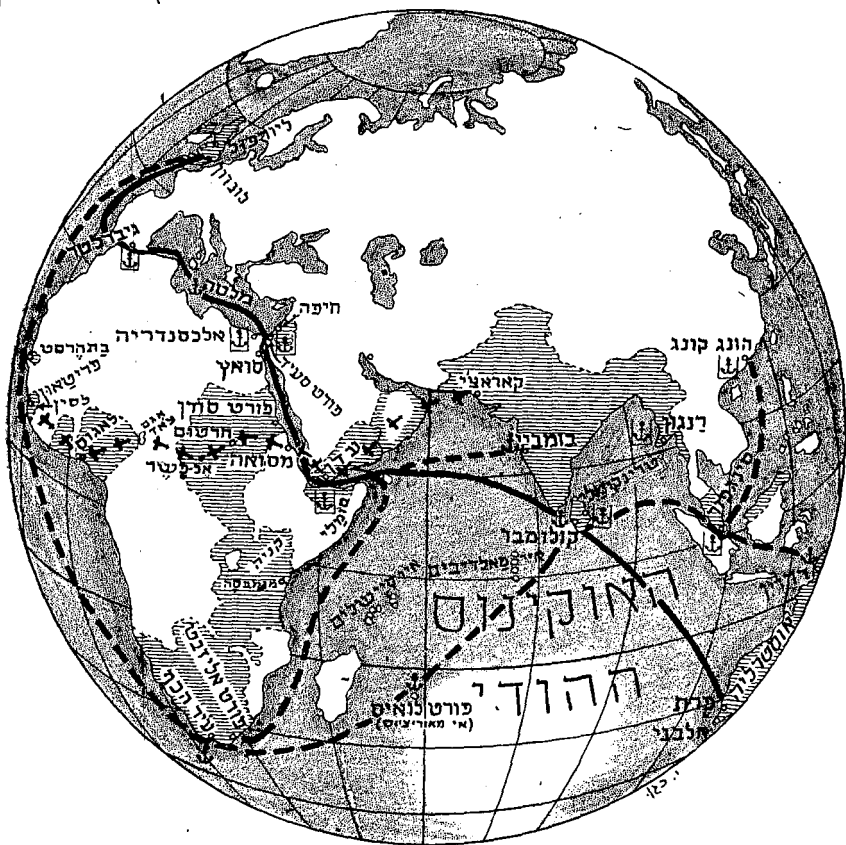
בצד ה"זכות" מופיע ערכו של המזרח-התיכון בשבילנו, בין כמקור אספקה ובין כשוק לסחורותינו. אך משנבחון את הערך הכלכלי הזה — נמצאנו מיד קטן להפתיע לעומת ערכם של חבלי-עולם אחרים. רבה יותר היא חשיבותם האיסטרטגית — וגם הכלכלית — של מקורות-הנפט אשר בדרום פרס ובעיראק. אך לא פחות מזה חשוב הוא הצורך לשקול כראוי את העובדה, כי שדות-נפט אלה נתונים במצב איסטרטגי מגולה העלול להיפגע ביותר; והעברת הנפט הזה מצריכה הובלתים ארוכה עד מאד, בימים שבהם תהא הנתיבה היס-תיכונית צפויה לניתוק.

להעריך את כל הגורמים הללו ולשקלם כאחדות-אחת, — זוהי, ביסודו של דבר, תעודתה של ממשלה. אין אני מתאמר לסכם את המאון, אך ברור הוא, כי ערך החזקתנו במזרח-התיכון הגו מפוקפק יותר מכפי שהורגלנו לשער. וכן ראוי לציין, שאף אם נבוא לכלל דעה כי אמנם דבר חיוני הוא לנו להוסיף ולהחזיק באיזור שדות-הנפט העיקריים שבאותו חבל, הרי לפי תנחתם אין ניתן לנו לחפות עליהם חיפוי של ממש אלא אם רק נחזיק גם ב"חזית" עמדות צרה הרבה יותר מהתפשטותנו כיום, העולה על הנדרש².

2) אין להבין דברים אלה אלא כרמז להסתפקות ב"עמדות" שבעיראק בלבד — זיתכן, בצירוף "גשר-היבשה" של רצועת-האדמה, גזרת הגיאוגרפיה האיסטרטגית, המכונה "עבר-הירדן"; והרי יש לה מוצא-לים משלה, "קוף-של-מחט" של עקבה. אכן, המינימום הממשי האחרון לחיפוי בריטי על אזורי הנפט, הוא שללול השטחים ההאשימיים. אין להבין בכירור, אם בדברו אח"כ על "ארצות הלכנט" — שלדעתו יש לצמצם את ההתחייבויות הבריטיות הכרוכות בהן, — מתכוון הרט גם לאר-ישראל או לאו (הדבר האחרון נראה יותר).

ומעל לכל, בדין הוא שנדגיש כי במידה שנוכל לצמצם את התחביבויותינו וסיכונינו במזרח-התיכון (וביחוד — בארצות הלבנט) כן נוכל לרכז יותר את מאמצינו בפיתוחה של אפריקה, ושל הדרך המשתרעת לאורך חופה המערבי³; והרי ההיא, לפי עצם טיבה, בטוחה לאין ערוך יותר מנתיבתה של סואץ. באופן זה ניטיב יותר לקיים את העקרונ האיסטרטגי של הריכוז, והרי זה הוא היסוד הנאמן היחיד של בטחוננו הקיסרותי.

התמורה בגיאוגרפיה-המגן הבריטית

הקו הרצוף — „האלכסון האימפריאלי“ המסורתי,
 הקו המרוסק — הדרך לשעת-דחק, מסביב לאפריקה;
 קו-המטוסים — „קפיצת-הדרך“ החדשה מעל מרכז אפריקה.

3) דרך-ים, אשר בצדה — כחלק הכרחי באיסטרטגיית-התבורה זו המתכוונת לעקיצת המולדת-התיכון — גם דרך-אוויר, החוצה את מרכזו של יבשת-אפריקה: מלגוס בניגריה (או כבר בפריטאון שבסיארה-ליאונה) במערב — דרך הרטום שבסודן — ואל חופי ים-סוף ודרום-ערב.